

Egymás szemében

Kárpátaljai magyar középiskolások véleménye az ukránságról és önmagukról

Bevezetés

Tanulmányunkban a kárpátaljai magyar középiskolásoknak az ukránsággal, illetve az ukrán állammal szembeni attitűdjeire térünk ki, majd összevetjük azokat az adatközlők saját közösségükről alkotott képével.

2000 tavaszán Kárpátalja hat járásában (ungvári, munkácsi, beregszászi, nagyszőlősi, técsői, huszti) 26 településen 595, egy évvel az érettségi előtt álló adatközlő vett részt abban a vizsgálatban, amely részeredményeit itt közöljük. A mintavétel kiterjedt Kárpátalja valamennyi olyan (magyar és nem magyar tannyelvű) középiskolájára, ahol jelentős számú magyar nemzetiségű diák tanul. A minta így reprezentatívan képviseli a kárpátaljai magyar középiskolásokat mint szociológiailag jól körülírható társadalmi csoportot, de az eredményekből az egész közösségre nézve is hasznos általánosításokat tehetünk.

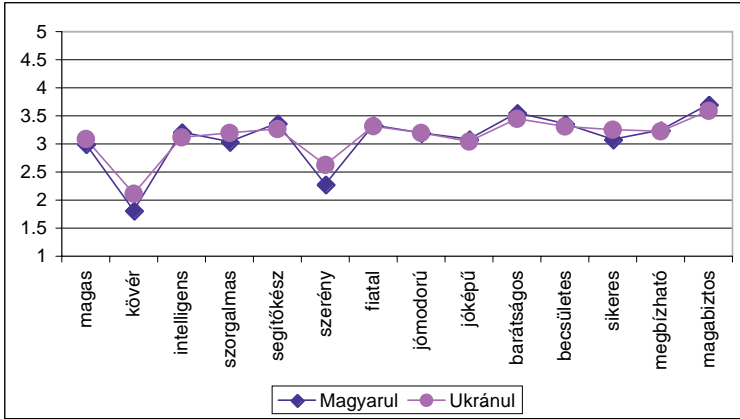
Személyiségjegyek értékelése hang alapján

A vizsgálat egy részét az angolul *matched-guise technique*-nek nevezett, magyar fordításban *szerepeket összemérő technika-ként* vagy *ügynökmódszer-ként* emlegetett eljárás segítségével végeztük.

A módszer lényege, hogy az adatközlőknek látszólag különböző beszélőket kell megítélniük. A legerterjedtebb változatban a beszélők eltérő nyelveken mondanak el egy szöveget, amelyet magnetofonra rögzítenek. Az egyébként minden szempontból azonos, de különböző nyelveken elhangzó szövegeket kísérleti alanyok előtt játsszák le, arra kérve őket, hogy magát a beszélőt minősítsék megadott szempontoknak megfelelően: próbálják megbecsülni végzettségét, műveltségét; kitalálni, hogy milyen külső és belső tulajdonságai lehetnek stb., majd véleményüket rögzítsék a kiosztott kérdőíven. A beszélők közül azonban kettő valójában azonos: ugyanaz a beszélő, az ügynök kétszer is szerepel a megítélendők sorában, de eltérő nyelvet használ. Így amikor az adatközlők eltérő ítéletet hoznak az ügynök által alakított két beszélőről, akkor nagy a valószínűsége, hogy az ügynök által beszélt két nyelvet ítélik meg különbözőképpen, hiszen a hang gazdája azonos. Így kiderül, hogy milyen attitűdöket táplálnak az adatközlők azzal a csoporttal kapcsolatban, amelyet az adott nyelvvél azonosítanak. A kísérletben a nyelv az egyetlen változó tényező, vagyis az eredmények nem nyelvi, hanem társadalmi sztereotípiákat mutatnak, amelyek szorosan összefüggenek a nyelvi valósággal.

* A szerző a vizsgálat ideje alatt Bolyai János Kutatási Ösztöndíjban részesült.

Személyiségjegyek értékelése hang alapján
(N = 595)

Az eredményekből kitűnik, hogy nincs számottevő különbség az ügynök magyar és ukrán hangjának megítélése között.

A magyar és az ukrán közösségről alkotott explicit és implicit kép

Csepeli György (1997: 479–480) számol be arról, hogy Le Vine és Campbell (1972) elkülönítette azokat az általános autosztereotípiákat, amelyeket a közösségek rendszerint saját magukról alkotnak, és az úgynevezett általános heterosztereotípiákat, amelyeket a szomszédos közösségekről alkotnak. Mi vizsgálatunkban felhasználtuk ezeket, ám vegyesen adtuk meg az auto- és heterosztereotípiákat, és a következőre kértük adatközlőinket.

Az alábbi tulajdonságokat külföldiek mondták a magyarokra és az ukránokra, de sajnos összekeveredett, hogy mely tulajdonságokat tartották a magyarokra jellemzőnek, s melyeket az ukránokra jellemzőnek. Arra kérünk, hogy a tulajdonságok közül jelöld meg 1-gyel azokat, amelyeket jellemzőnek tartasz a magyarokra, 2-vel azokat, amelyek szerinted az ukránokra jellemzők, s tégy 3-ast azokhoz a tulajdonságokhoz, amelyek szerinted sem a magyarokra, sem az ukránokra nem jellemzőek, vagy pedig egyszerre jellemzőek az ukránokra és a magyarokra is! Tehát: 1 = a magyarokra jellemző, 2 = az ukránokra jellemző, 3 = egyikre sem vagy mindkettőre jellemző.

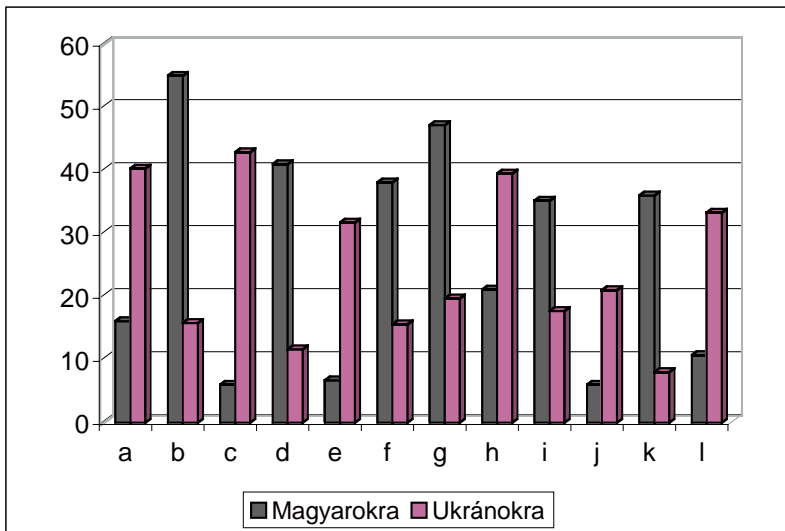
- a) Önzők, a saját fajtájukat mindennél előbbre tartják. _____
- b) Büszkék magukra, megbecsülik önmagukat és őseik hagyományait. _____
- c) Erőszakosak és terjeszkedők, a mások kárára akarnak előrehaladni. _____
- d) Hűségeselek. _____
- e) Becsapnak másokat, amint lehetőségük nyílik rá, nem becsületesek, nincs bennük erkölcsi határ, amikor másokról van szó. _____
- f) Becsületesek és megbízhatóak egymás között, de nem dőlnek be az idegenek mindenféle aljas trükkjeinek. _____

- g) Bátrak és haladó felfogásúak, felkelnek saját dolgaik védelmében, megvédik azt, ami az övék, és nem lehet őket kiforgatni abból, amit jogosan megszereztek.
- h) Összetartanak, másokat kirekesztenek maguk közül.
- i) Békeszeretőek, szeretik az embereket, csak az ellenségeikkel szemben él a szívükben gyűlölet.
- j) Erkölcstelenek és becstelenedek.
- k) Tisztességesek és becsületesek.
- l) Gyűlölőködnék, különösen rosszindulatúak a nem hozzájuk tartozókkal szemben.

A vizsgálat megtervezésekor hipotézisünk az volt, hogy adatközlőink válaszaiban is elkülönülnek majd az auto- és heterosztereotípiák, mégpedig oly módon, hogy a pozitív tulajdonságokat a magyarokra, a negatívokat az ukránokra tartják majd többen jellemzőnek. Amint az a 2. ábrából kitűnik, hipotézisünk beigazolódn látszik.

2. ábra

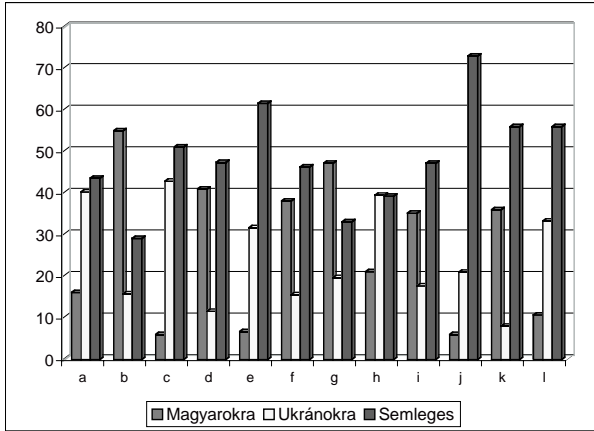
Kárpátaljai magyar középiskolások auto- és heterosztereotípiái
(N = 595)

Ha azonban megvizsgáljuk a 3. ábrát is, ahol nemcsak azt tüntettük fel, hogy az adatközlők hány százaléka tartotta a magyarokra vagy az ukránokra jellemzőnek az adott sztereotípiát, hanem azt is, milyen arányban vélték semlegesnek (mindkét népcsoportra vagy egyikre sem jellemzőnek), kiderül, hogy feltevésünket csak részben támasztják alá az adatok. A legtöbb állításról ugyanis adatközlőink legnagyobb része úgy gondolta, hogy semleges: egyik nemzetiségre sem illik jobban vagy kevésbé, mint a másikra.

3. ábra

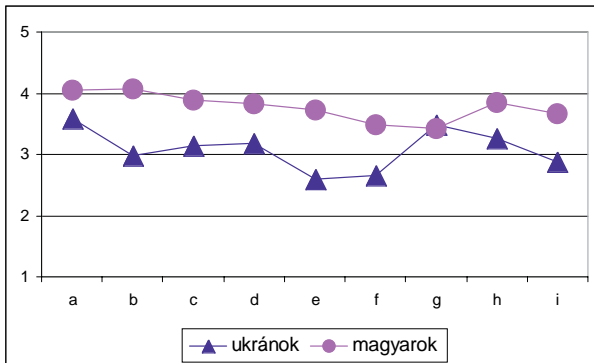
**Kárpátaljai magyar középiskolások auto- és heterosztereotípiái
részletesebb bontásban**
(N = 595)

Megkértük arra is adatközlőinket, hogy egy ötfokú skálán értékeljék előbb azt, mennyire jellemzők bizonyos tulajdonságok az ukránokra, majd azt, ugyanezek mennyire illenek a magyarokra. Az eredményekből átlagot számítottunk (4. ábra). Az átlagok azt mutatják, hogy a kárpátaljai magyarok a magyarságot (a) társasabbnak, (b) műveltebbnek, (c) érdeklődőbbnek, (d) barátságosabbnak, (e) békésebbnek, (f) megbocsátóbbnak, (h) vonzóbbnak és (i) gazdagabbnak tartják, mint az ukránokat, ám mindkét népcsoportot (g) egyformán erősnek vélik.

4. ábra

**Kárpátaljai magyar középiskolások magyarokról
és ukránokról alkotott véleménye**
(N = 595)

Összefoglalás

A fentiekben egy empirikus kutatás részadatai alapján mutattuk be a kárpátaljai magyar középiskolások azon társadalmi attitűdjeit, amelyeket az ukránsággal, illetve önmagukkal szemben táplálnak. A vizsgálat alapján megállapíthatjuk, hogy saját közösségüket szinte mindenben az ukránok fölé helyezik.

Irodalom

Csepeli György 1997. *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
Le Vine, R. A. – Campbell, Dt. T. 1972. *Ethnocentrism*. Wiley: New York.